

LISA 3: POOLLOODUSLIKE KOOSLUSTE ÜLDISELOOMUSTUS

Üldiseloomustus

Poollooduslikud kooslused ehk pärandkooslused on loodusliku elustikuga kooslused, mida on kestvalt kasutatud karja- ja heinamaadena ning kujundatud puittaimestiku harvendamisega. Seega on need kooslused, mille säilimiseks on oluline mõõdukas inimtegevus. Käesolev kava käsitleb 12 poolloodusliku koosluse tüüpi, lähtudes loodusdirektiivi elupaigatüüpidest: rannaniidud (loodusdirektiivi kood 1630*), nõmmeniidud (4030), lubjarikkad aruniidud (6210), lubjavaesed aruniidud (6270*), loopealsed (6280*), sinihelmikaniidud (6410), servaniidud (6430), lamminiidud (6450), viljakad aruniidud (6510), puisniidud (6530*), soostunud niidud (7230) ja puiskarjamaad (9070). Kadastik (5130) taastatakse loopealseteks ja aruniitudeks.

1630 *Rannaniit

Rannaniidud levivad Eestis rannikul ja Lääne-Eesti saartel. Rannaniitudeks nimetatakse mere kaldal suuremal või vähemal määral soolase merevee mõju all asuvaid niite. Ranniku taimkate on vööndiline: vastavalt kõrgusele merepinnast ja merevee mõju tugevusele jagatakse rannaniidud saliinseks ja suprasaliinseks vööndiks. Saliinne vöönd on merevee mõjupiirkonnas sagedasti või vähemalt lainetuse ja kõrgvee ajal; suprasaliinsele vööndile mere mõju tavaliselt enam ei ulatu. Traditsiooniliselt on rannaniite kasutatud karjatamiseks (vähem niitmiseks), mis on takistanud roostumist ja hoidnud alad madal murused. Rannaniidud on olulised kurvitsaliste pesituspaigad ning eelistatud rändeaegseteks koondumispakadeks paljudele hanelistele. Rannaniitudel on olulised ka loodusliku mikroreljeefi või loomade tallamise tulemusel tekkivad veesilmad, mis pakuvad toitumisvõimalusi kurvitsalistele ning kudemispaiku kõrele (*Bufo calamita*).

4030 Nõmmeniit

Nõmmeniidud levivad peamiselt Põhja- ja Kagu-Eestis ning saartel. Nõmmeniidud esinevad liivmuldadel, olles kujunenud raiete või põlengute tagajärjel ning primaarselt ka vanade lame date luidete ja liivikute taimestumisel. Madala intensiivsusega karjatamine aitab vältida nende kinnikasvamist, niitmiseks on sellised alad reeglina liiga väheproduktiivsed. Euroopas ohustatud Natura liikidest elab liivastel aladel - luidetel, liivikutel ja nõmmeniitudel (aga ka loodudel) – nõmme-tähniksiniit (*Maculinea arion*), kelle röövikud vajavad toiduks madalrohustule iseloomulikke nõmm-liivateed ja varjuvad ning talvituvad sipelgapesades. Suurim ohutegur nõmmedele on võsastumine.

6210 Lubjarikas aruniit (sh 6210*oluline orhideede kasvuala)

Levik üle-Eestiline. Lubjarikkad niidud on soontaimederikkad, nii taimestikult kui ka ökoloogilistelt tingimustelt on nad lähedased loorohumaadele. Majandamise lakates areneb sageli esmalt kadastik. Käpaliste poolest kõige liigirohkemad alad Eestis asuvad tihtipeale teiste koosluste üleminekuvööndites (nt loopealse ja rannaniidu üleminekualas või loopealse-soostunud niidu üleminekualadel).

6270* Lubjavaesed aruniidud

Levinud kogu Eestis, tavalisemad Kagu-Eesti ja Põhja-Eesti rannikualadel. Lubjavaestel muldadel esinevad niidud on soontaimerikkad ja seal kasvavad liigid on toitainete suhtes vähenõudlikud. Rohustu on nõmmeniitudega võrreldes lopsakam, kuid jääb alla pärisaruniitudele. Niiskustingimused võivad varieeruda kuivast parasniiskeni.

6280 *Loopealne (alvar)

Loopealsed levivad Saaremaal, Hiiumaal, Muhus ja väiksematel saartel ning Lääne- ja Põhja-Eesti rannikualal. Lood e alvarid on õhukesemullalised lubjarikkad niidud, millel puud ja

põõsad võivad praktiliselt puududa. Mullakihi tüsedus võib ulatuda kahekümne sentimeetrini, kuid kohati võib see ka täielikult puududa. Viimasel juhul on tegemist loopealsete eritüübiga, mida loodusdirektiivis käsitletakse elupaigatüübina 8240 – plaatloona. Suveperioodil on iseloomulik aluspõhjani läbi kuivamine, samas kui kevaditi jääb paepealsele kauaks liigniiskus. Vaatamata ajutiselt väga ebasoodsatele kasvutingimustele on alvarite liigirikkus väga kõrge ja omapärane.

6410 Sinihelmikaniit

Levik üle-Eestiline. Esmased sinihelmikaniidud kujunevad märjal, enamasti toitainetevaesel mullal. Sinihelmikaniite võib leida nii niiskete pärisaruniitide kui soostuvate niitude seas. Sekundaarsed sinihelmikakooslused, mis on kujunenud tugevalt kuivendatud aladele ja mida pole ajalooliselt kunagi hooldatud, on enamasti väikese geobotaanilise väärtusega.

6430 Servaniit

Levik üle-Eestiline. Siia kuuluvad looduslikult liigivaesed soostunud ja madalsooniidud ning veekogude kaldaalad, mida 19. sajandil niideti või karjatati ja mis praeguseks on valdavalt traditsioonilise majandustegevuse jäljed kaotanud. Sellised kooslused omavad eelkõige tähtsust teiste ökosüsteemide puhveraladena ning sidusust suurendavate elementidena. Hooldamist vajavad kõrgema geobotaanilise väärtusega servarohustud.

6450 Lamminiit

Lamminiidud on jõgede, ojade või järvede kallastel asuvad ja nende poolt perioodiliselt üleujutatavad looduslikud rohumaad. Enamasti on lamminiidud tekkinud inimtegevuse tulemusena – niidukooslused on kujunenud jõgede ääres asunud (lammi)metsade maharaiumisele järgnenud karjatamise ja niitmise tulemusel. Esinduslikud lamminiidud levivad Matsalus, Soomaal, Alam-Pedjal, Koiva-Mustjõel ning Struugal. Võrrelduna teiste poollooduslike kooslustega on lamminiitide taimestik lopsakas kuid suhteliselt liigivaene. Lamminiidud on analoogselt rannaniitudega paljude lindude jaoks rändeageks toitumiskohaks.

6510 Viljakas aruniit

Levik üle-Eestiline. Tegu on rohumaadega, mille geobotaanilist väärtust on vähendanud varasem kultuuristamine (väetamine või külv). Sellesse elupaigatüüpi võib olla määratud ka pikemat aega söötis olnud endisi põllualasid, mida hooldatakse niitmise või karjatamisega ja mille looduslikkus on taastumas. Sarnaselt servaniitudega võib see kasvukohatüüp olla eelkõige väärtuslik puhversoonina väärtuslikumate elupaikade vahel ning teiste elupaigatüüpide sidumiseks ühtseks terviklikuks alaks.

6530 *Puisniit

Levik üle-Eestiline. Puisniidud on regulaarselt niidetava rohustuga hõredad looduslikud puistud, puistu võib olla hõredam või tihedam. Selle elupaigatüübi määramise puhul on oluline hinnata mitte niivõrd puurinde liituvust, mis võib varieeruda liigirikastel puisniitudel vahemikus 0,2–0,9 (keskmiselt ei tohiks siiski ületada 0,3–0,4), vaid niitmise tulemusel kujunenud niidukamara olemasolu. Puisniidud omavad suurt looduskaitse väärtust seoses rohustu kõrge liigirikkusega. Lubjarikastel puisniitudel leidub tavaliselt üle 50 soontaime liigi ruutmeetril, mis on tunduvalt rohkem kui üheski teises metsavööndi taimekoosluses. Kuuel Lääne-Eesti puisniidul on kirjeldatud enam kui 60 liiki ruutmeetril, sealhulgas Laelatu puisniidul 76. Puisniitide liigirikkuse põhjustavad eelkõige regulaarne ja pikka aega kestnud niitmine, väga oluline on ka puu- ja põõsarinde asetuse ruumiline ebaühtlus. Puisniidul leiavad endale kasvukoha nii metsa- kui niiduliigid, sh. mitmed haruldased käpaliseliigid. Rikkalik on ka puisniitide seenestik ja loomastik. Puisniitide hooldamine on keerukas, kuna niitmist raskendavad puud. Sageli on ainuke võimalus puisniidu niitmiseks käsitsiniitmine.

7230 Soostunud niit

Levik üle-Eestiline. Soostunud niidud on ajuti või alaliselt liigniisketel huumuslikel või kuni 30 cm turbakihi sügavusega muldadel paiknevad niidud, mis asuvad väljaspool veekogude perioodiliste üleujutuste piirkondi. Tegemist on poollooduslike kooslustega, mis on tekkinud soostunud metsade harvendamisel ja regulaarsel niitmisel ja/või karjatamisel. Soostunud niitude esmaseks väärtuseks on loodusliku liigilise koosseisuga taimekooslus oma paljude variatsioonidega. Paljude sooniitude seisundit on halvendanud varasem kuivendamine.

9070 Puiskarjamaa

Levik üle-Eestiline. Puiskarjamaad on regulaarselt karjatatavad hõreda puistuga alad, mis struktuurilt sarnanevad puisniitudele, kuid on väiksema liigirikkusega tänu loomadepoolsele valikulisele rohhtaime söömisele ja tallamisele, sageli ka puurinde suurema liituvuse tõttu. Puiskarjamaad, mida lisaks muudele karjamaadele ka aeg-ajalt niidetakse, on reeglina liigirikkamad kui ainult karjatamise abil majandatavad alad. Paljude puiskarjamaade puhul on nende seisundit halvendanud hoolduse ebapüsivus. See tegur raskendab ka selle elupaiga määratlemist, mistõttu andmestik puiskarjamaade leviku ja seisundi kohta on teiste tüüpidega võrreldes kesisem.